

”Sinut viedäkö vieras saa?”

Moskovan rauhansopimukseen liittyvä kirjoittelu
Karjalaisessa ja Maakansassa maaliskuun 1940 aikana

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historian kandidaatintutkielma

09.05.2019

Outi Niemi

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. ”Rauhanhuhuihin suhtauduttava varauksella”	7
1.1. Uutisointi talvisodan loppuvaiheissa	7
1.2. Tyyntä myrskyn edellä	12
2. ”Suomen-Venäjän sota on päättynyt meille raskaaseen rauhaan”	14
2.1. Rauhansopimuksesta	14
2.2. Rajamuutoksista	17
3. ”Sodan lyömät haavat on yhteisin ponnistuksin saatava parannetuiksi”	21
3.1. Evakoista	21
3.2. Kohti jälleenrakennusta	24
3.3. Uutisointi ja mielipiteet maaliskuun viimeisinä päivinä	26
Loppulause	29
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	32

Johdanto

Keskiviikkona 13. maaliskuuta 1940 voimaantullut Moskovan rauhansopimus lopetti talvisodan ja liki puoli miljoonaa ihmistä jätti kotinsa rauhansopimuksen alueluovutusten takia. Kyseinen Suomen ja Neuvostoliiton hallitusten välinen sopimus vaikutti poliittisiin suhteisiin välirauhan loppumiseen saakka, mutta miten se uutisoitiin niille, joiden elämään se tulisi eniten vaikuttamaan eli alueen asukkaille? Pyrin saamaan tähän kysymykseen vastausta tulkitsemalla kahden silloisen Karjalan alueen lehteä, Karjalaista ja Maakansaa.

Tutkielmani sijoittuu niin arjen historian kuin lehdistön tutkimuksenkin kentälle. Tutkin, kuinka Moskovan rauhansopimus uutisoitiin ihmisille sotatilanteessa, jossa joukkoviestintävälineet toimivat ensisijaisena tietolähteenä. Esittelen tutkielmassani myös, millaiseen kontekstiin sopimus syntyi sekä mitä siitä uutisoitiin tilanteen laannuttua. Tarkastelen tutkielmassani uuden itärajan molemmiin puolin ilmestyneitä sanomalehtiä ja sitä, erosivatko näiden uutisoinnit toisistaan ja jos näin oli, mitkä olivat huomattavimpia eroavaisuuksia. Sivuan myös rauhansopimuksen vuoksi kotinsa jättäneisiin evakkoihin liittyvää kirjoittelua.

Alueellisen rajauksen olen vetänyt Karjalan alueeseen, keskittyen nykyisen Pohjois-Karjalan sekä luovutetun Karjalan alueisiin (nykyisin osa Karjalan tasavaltaa). Tutkimukseni lähtökohtana on vastata seuraaviin kysymyksiin: ”Miten talvisotaa uutisoitiin ennen sen loppua?”, ”Miten Suomeen kuuluneiden maa-alueiden menetystä uutisoitiin Karjalan alueella?” sekä tähän liittyen ”Miten lähdeaineistonani olevien lehtien uutisointi erosi toisistaan?”.

Aikarajauksenani toimii maaliskuu 1940. Rauhansopimus tuli voimaan keskipäivällä 13. maaliskuuta, ja se ratifioitiin kolme päivää myöhemmin, 16. maaliskuuta. Tarkastelen tutkielmassani sanomalehtien kirjoittelua maaliskuun 1940 alusta kyseisen kuukauden loppuun. Tutkielmani etenee lineaarisesti maaliskuun alusta maaliskuun loppuun, rakentuen seuraavien aikarajausten ympärille muttei niitä orjallisesti noudattaen. Ensimmäinen pääluvuistani keskittyy maaliskuun toisesta päivästä 13:sta, ajanjaksoon, jolloin sodan loppuminen oli vielä luvun otsikon mukaisesti ”huhupuhe, johon suhtauduttava varauksella”. Kyseisen

rajauksen päättymispäivänä toimii sopimuksen julkistamis- ja voimaantulopäivä, jonka aikana tieto siitä saapui Suomen lehtien tietotoimistoihin. Toinen pääluke tarkastelee rauhansopimuksen ensireaktioita aikavälillä 14.–21. maaliskuuta esitellen rauhansopimukseen ja rajamuutoksiin liittyvää uutisointia. Kolmannessa pääluvussa keskityn esittelemään kirjoittelua aikaväliltä 22.–31. maaliskuuta, kun kansakunnan katse oli alettu suuntaamaan tulevaisuuteen ihmisten opittua elämään sopimuksen ehtojen kanssa.

Ensisijaisten lähteideni ja alkuperäisaineistoni valintaperusteina on ollut halu tutkia yhtä uuden rajan tuntumassa Pohjois-Karjalassa ilmestynyttä sanomalehteä sekä yhtä sanomalehteä, jonka levikkialue oli ennen talvisotaa ollut luovutetun Karjalan alueella. Sanomalehtiä tutkiessani olen huomioinut sotatilanteeseen, rauhansopimukseen ja evakkoihin liittyvät uutiset, pääkirjoitukset, artikkelit, pikkuilmoitukset ja pakinat. Karjalaisten lehtien valinnan taustalla oli rajamuutosten suurin näkyminen juuri näiden alueiden ihmisiin ja uutisointiin. Lähdeaineistoni Suomen puolelle jäänyt lehti on *Karjalainen*, Pohjois-Karjalan alueen paikallislehti, jonka levikkialueeseen kuului noin 15 000 lukijaa¹. Lehden päätoimittajana maaliskuussa 1940 toimi Matti Karjalainen.² Aikarajaukseni sisällä *Karjalainen* ilmestyi 2.–30. maaliskuuta kolme kertaa viikossa.³ *Karjalainen*-nimellä vuodesta 1919⁴ ilmestynyt lehti toimi Kansallisen Kokoomuksen lehtenä vuoteen 1994 saakka. Neuvostoliitolle luovutetuilla alueilla ilmestyneeksi lehdeksi olen valinnut *Maakansan*, Viipurissa ilmestyneen Maalaisliiton (nyk. Keskusta) lehden, jonka levikkialue oli Viipuri maalaiskuntineen, ja sen lukijakunnaksi arvioitiin noin 16 000 henkeä⁵. Maaliskuussa 1940 *Maakansan* päätoimittajana toimi Eero Lappalainen. Aikarajauksen sisällä lehti ilmestyi 10.–31. maaliskuuta niin ikään kolme kertaa viikossa.

Tutkimuskirjallisuuden valintaperusteina puolestaan toimi niin ilmiön (talvisota ja välirauha) kuin lähteiden (sanomalehdet) taustoja valaisevat materiaalit. Edellä

¹ Jääskeläinen 1999, 220.

² Jääskeläinen 1999, 188.

³ Jääskeläinen 1999, 209.

⁴ Tätä aiemmin *Karjalatar*. Jääskeläinen 1999, 209.

⁵ Mikkilä 2008, 72.

mainittuun kategoriaan kuuluu JUHA POHJOSEN *Sodan ja rauhan rajalla: välirauhan uhrit 1940–1941* (2016), ILKKA ENKENBERGIN *Talvisota päivä päivältä* (2013), Jari Leskisen ja Antti Juutilaisen toimittamaa *Talvisodan Pikkujättiläinen* (2009), PEKKA TUOMIKOSKEN *Talvisota: väestönsiirrot* (2010) sekä ANTHONY F. UPTONIN *Välirauha* (1964; tutkielmassani olen hyödyntänyt vuoden 1965 ilmestynyttä Sirkka Uptonin suomennosta). Upton on toiminut kotiyliopistossaan Pohjoismaiden historian professorina sekä on Helsingin yliopiston kunniatohtori. Tästä syystä koin hänen teoksensa hyväksi lähteeksi. Jälkimmäiseen luokkaan kuuluvat lähdeaineistojeni historiikit (historiaa taustoittavat teokset) AATTO JÄÄSKELÄISEN *Painoksia Pohjois-Karjalasta: Karjalatar - Karjalainen 1874-1999, Pohjois-Karjalan kirjapaino oyj 1899–1999* (1999) ja TIMO MIKKILÄN *Sitkeää tekoa: Maakansa-Suomenmaa poliittisilla lehtimarkkinoilla 1908–2008* (2008). Hyödynnän tutkimuksessani myös lehdistökirjoittelun historiaa pohjustavaa PIRKKO LEINO-KAUKIAISEN toimittamaa *Sensuuri ja sananvapaus Suomessa* (1980). Metodikirjallisuutena olen hyödyntänyt KAIJA VUORION väitöskirjaa *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri: lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos* (2009).

Suorasti johdannaista aiempaa tutkimusta aiheestani ei ole, mutta Pohjosen teos tulkitsee tutkielmani lailla välirauhan ihmiskohtaloita pelkästään poliittisten lähtökohtien sijaan. Aiheeni valintaa perustelee edellä mainittu puuttuva aiempi tutkimus sekä talvisodan relevanssi vuonna 2019: marraskuussa tulee kuluneeksi 80 vuotta talvisodan aloittaneista Mainilan laukauksista. Halusin myös tarkastella keinoja, joilla rajamuutokset tuotiin esille arkisessa tiedotusvälineessä eli sanomalehdessä ihmisille, joiden elämään ne tulisivat vaikuttamaan.

Keskeiset käsitteeni tulevat tutkimukseni aikana kuvailemaan ajanjaksoa, johon rauhansopimus syntyi. Moskovan rauhansopimus on keskipäivällä 13.3.1940⁶ voimaan tullut sopimus, joka lopetti talvisodan aseelliset sotatoimet. Talvisota oli Suomen ja Neuvostoliiton välinen, 30.11.1939 alkanut sota, joka päättyi 13.3.1940.⁷ Rauhansopimuksesta alkoi välirauha, talvi- ja jatkosodan väliin

⁶ Upton 1965, 13.

⁷ Tieteen termipankki, ”talvisota”.

sijoittuva noin 14 kuukautta kestänyt ajanjakso, jolloin Suomen ja Neuvostoliiton välillä ei vallinnut aktiivinen sotatila. Tutkimuskirjallisuuden mukaan termi syntyi kuvaamaan niin sanottua takaisiniskuhetken odotusta ja menetettyjen alueiden takaisin saamista.⁸ Evakko tarkoittaa sodan seurauksena toiselle paikkakunnalle siirrettyä maan sisäistä pakolaista.⁹

⁸ Tuomikoski 2010, 47.

⁹ TEPA-termipankki: erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma, ”evakko”

1. ”Rauhanhuhuihin suhtauduttava varauksella”

Maaliskuun alun uutisoinnin tulkinnessa muodostaa pienen ongelmapaikan lähdeaineistojen ilmestymisen ero. Sunnuntai 18.2.1940 oli Karjalan alueen suurimmalle kaupungille Viipurille tuhoisa: pommeja satoi taivaalta, ja autioituneessa kaupungissa syttyi lukemattomia tulipaloja. Yksi tällaisista tulipaloista tuhosi ainoiksi siviilien asuttamaksi rakennuksiksi jääneen Maakansan toimituksen.¹⁰ Olemattomista ennakkosuunnitelmista johtuen talvisodan aikana evakuoitunut Karjalan alueen sanomalehdet uudelleensijoitettiin kiireessä.¹¹ Lehti joutuikin jättämään aiemman kotipaikkansa Viipurin ja pakenemaan sotaa Kuopioon rinnakkaisjulkaisunsa Savon Sanomien toimitukseen evakoiksi. Maakansan ilmestymisessä oli noin kuukauden mittainen tauko, ja lehti palasi säännölliseen, kolmen päivän viikkoilmestymistähtiin 10. maaliskuuta alkaen.¹² Tästä johtuen päälukuni 1 käsittelee pääosin Karjalaisen uutisointia.

1.1. Uutisointi talvisodan loppuvaiheissa

Sanomalehdistön rinnalla sotatilannetta kotirintamalle uutisoi myös yleisradio sekä tiedotustoimistot filmikatsauksilla.¹³ Yleisradio välitti pääasiassa niin ikään sanomalehdissä toistuvia Suomen Tietotoimiston uutisia.¹⁴

Maaliskuun alussa ilmestyneissä otsikoissa on huomattavissa Suomen armeijan voittojen korostaminen neuvostoliittolaisten joukkojen tappioita esiin nostamalla. Taisteluita, joissa Suomen armeija oli saavuttanut voittoja tai pitänyt rintamansa murtamattomana, verrattiin kuuluisiin maailmanhistorian sotakonflikteihin, kuten Ranskan Verduniin.¹⁵ Kyseisen kaltaisten uutisten yhteydessä kielenkäyttö oli karua, ja venäläisistä/neuvostoliittolaisista käytettyä ”ryssä”-haukkumasanaa viljeltiin runsaasti. Myös vastapuolen hengellisiä taipumuksia kritisoitiin, ja puna-

¹⁰ Mikkilä 2008, 68.

¹¹ Perko 1988, 98.

¹² Mikkilä 2008, 69.

¹³ Tammikuusta 1940 alkaen katsauksiin sisältyi myös videokuvaa rintamatapahtumista. Juutilainen 2009, 281.

¹⁴ Juutilainen 2009, 281.

¹⁵ s.n. ”Summan taistelut maailmansodan verisimpien vertaisia.” (artikkeli) *Karjalainen*, 2.3.1940; *Karjalainen*, 9.3.1940.

armeijaa pidettiin ”saatanallisten henkivoimien” valtaan joutuneina.¹⁶ Sotaa kuvailtiin muun muassa termillä ”ryöstösota”.¹⁷ Neuvostosotilaiden kirjeitä tutkimalla oli löytynyt heidän tavoitteidensa kuvauksia, ja toteutumatta jääneitä päämääriä halveksuttiin, kuten esimerkiksi Maakansassa 10.3.1940 esiteltyä puna-armeijan päälliköiden lupausta vallata Suomi puna-armeijan vuosipäivään 23. helmikuuta 1940 mennessä.¹⁸ Niin Karjalainen¹⁹ kuin Maakansakin²⁰ harjoittivat sivuillaan vihollisen tavoitteiden halveksumista ja tämän dehumanisointia. Tapoja toimia ei verrattu ainoastaan omiin, vaan niillä pyrittiin muodostamaan pesäero koko muun maailman ja Neuvostoliiton välille:

*Muualla maailmassa kaatuneiden sotilaiden muistoa kunnioitetaan ja heidät pyritään toimittamaan, kuten meilläkin tapahtuu, kotipaikkakunnan multiin. Mutta meidän vihollisellemme ei ole mikään pyhä. Ihmishenkien uhraus ei merkitse mitään. Siellä pidetään jopa miehen kaatuminen omaisilta salassa.*²¹

Karjalaisessa edellä mainittu asetelma näkyy esimerkiksi 7.3.1940 uutisessa, jossa mainitaan Venäjän toimivan julmasti kieltäessään rintamalla kaatumisen ilmoittamisen omaisille. Suomalaisille tämä näkyi erityisen karuna todennäköisesti siksi, että – kuten Maakansankin edellä mainitussa artikkelissa todetaan - Suomen armeija toimitti tunnollisesti tietoja kaatuneista näiden omaisille²² ja ”kaveria ei jätetä” -asenne takasi myös kaatuneen palautuksen kotimaan multiin viimeiselle leposijalle.

Pikkuilmoituksista on kuitenkin havaittavissa mielenkiintoinen huomio: siviilit kotirintamalla maksoivat taistelurintamalle tilauksia *Karjalaisesta* rintamalle sotilaiden lukemistoksi.²³ Lehteä tilasivat niin yksityishenkilöt kuin yritykset, ja tilauksen tekemällä sai nimensä lehteen. Moraalin ylläpito niin kotirintamalla kuin taistelukentällä oli tärkeää, ja erityisesti kotirintamalla sanomalehden kautta saatu

¹⁶ s.n. ”Puna-armeija on jumalattomuuden hyökkäysarmeija” (artikkeli). *Karjalainen*, 5.3.1940.

¹⁷ s.n. ”Puute ja kurjuus kasvaa päivä päivältä Leningradissa” (artikkeli). *Maakansa*, 10.3.1940.

¹⁸ Ibidem.

¹⁹ *Karjalainen*, 7.3.1940.

²⁰ s.n. ”Puute ja kurjuus kasvaa päivä päivältä Leningradissa” (artikkeli). *Maakansa*, 10.3.1940.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem.

²³ *Karjalainen*, 2.3.1940.

viralliselta tuntunut tieto Suomen menestyksestä saattoi olla ainoa asia, mikä esti murheeseen vaipumista. Taistelukentillä paikalla olleille puolestaan oli mitä luultavammin tärkeää saada kuulla, että kotirintama jaksaa. Vaikka Suomen armeija muistetaankin esimerkillisestä kaatuneiden tuomisesta kotiin ja tiedonannosta kaatuneiden sotilaiden perheille, oli tiedonkulku hidasta. Samankaltaiseen moraalin ylläpitoon voitaneen lukea Karjalaisessa ilmestynyt ”Terveisiä sieltä jostain” -palsta, jonka kautta rintamalla olleet miehet lähettivät terveisiä kotona odottaville perheilleen – ja nuoret pojat kotikylään jääneille neitosille.²⁴ Kyseinen palsta edesauttoi moraalialla myös kotirintamalla, kun kotiväki saattoi lukea sotilaansa terveiset ja saada varmistuksen siitä, että tämä on ollut hengissä vielä ainakin vielä muutama päivä sitten.

Molemmissa lehdissä oli havaittavissa huhupuheiden levittämisen torjuminen. Tutkimuskirjallisuudessa huhujen leviämisen taustasyiksi on nimetty rintamalta lähetetyt kirjeet ja tahallisesti puheita levittäneet henkilöt²⁵ – olikin siis tärkeää, että ihmisille tarjottiin nykyaikaisen medialukutaidon lailla työkaluja tunnistaa huhupuhe. Lehtiä lukeneille kansalaisille tämä välitettiin huumorinkin keinoin, erityisesti sarjakuvien avustuksella. Karjalainen julkaisi 5.3.1940 sarjakuvastripin, jossa suosittu sarjakuvahahmo Rymy-Eetu ripustaa juoruja levittelevän ukon laukunremmistään lyhtypylvääseen kiinni kahden kuvan mittaisessa sarjakuvastripissä saatesanoin:

*Rymy-Eetu lörpöttäjän tapas kerran tiellä. ”Ootko kuullut -- kerrotaan --” niin lauloi kielin herkin. Eetu huhuntorjunnasta antoi esimerkin: nosti papan nähtäväksi -- Lörppö on nyt siellä.*²⁶

Maakansassa sama sarjakuva julkaistiin noin viikkoa myöhemmin 13.3.1940. Tunnetun sarjakuvan käyttöä molemmissa lehdissä voidaan perustella niin sen

²⁴ Toistuva palsta Karjalaisen viimeisillä sivuilla, joka esiintyy ensimmäisen kerran aikarajauksen sisällä 2.3.1940 ja ilmestyi viimeisen kerran sellaisenaan 24.3. jatkuen 28.3. eteenpäin ”Terveisiä”-palstana.

²⁵ Juutilainen 2009, 287.

²⁶ Pilapiirros, piirtäjänä nimimerkki ”Ajanhammas”. *Karjalainen*, 5.3.1940. ks. myös *Maakansa*, 13.3.1940.

sopivuudella tilanteeseen, mutta myös toiveella siitä, että ihmisten tuntemaan hahmon kautta sarjakuvan sanoma iskostuisi paremmin.

Poikkeustilanteen kuvaukset sarjakuvan keinoin olivat suosittuja. Rauhansopimusta edeltävinä päivinä (2.3–12.3.) Karjalainen julkaisi yhteensä viisi sarjakuvastriippiä, joissa varoitettiin huhupuheista ja salakuuntelusta.²⁷ Sotatilanteeseen ja viholliseen liittyviä sarjakuvia Karjalaisen sivulla kyseisen aikarajauksen sisällä ilmestyi neljä.²⁸ Maakansa puolestaan ehti julkaisemaan lyhyen maaliskuisen aikaikkunansa sisällä ainoastaan kaksi striippiä toisen käsitellessä rintamasotaa ja toisen huhupuheita.²⁹

Huhupuheista varoitetaan myös niiden antaman väärän toivon vuoksi: niin ikään Maakansassa 13.3.1940 kielletään laittamasta liikaa toivoa huhupuheiden varaan ja jättämään ne omaan arvoonsa.³⁰ Onkin oletettavaa, että huhupuheiden leviämisen ehkäiseminen oli Suomen sotasensuurikoneiston eteenpäin ajama kampanja, jolla estettiin paniikin ja turhan toivon leviämistä sodan riepottelemassa maassa. Talvisodan aikana tiedotuksesta vastasivat valtioneuvoston tiedotuskeskus, Päämajan³¹ propagandaosasto³², ulkoasiainministeriön sanomalehtiosasto ja uutistoimisto Finlandia.³³ Huhupuheiden leviämisen vastustaminen ylläpiti sanomalehdistön jalansijaa todellisen tiedon välittäjänä. Koska talvisota oli lyhyt, sen aikana ei ehditty näkemään paljoakaan sotatilanteeseen liittyvää erimielisyyttä kansan keskuudessa, ja yksimielisyyttä korostettiin myös lehdistössä.³⁴ Tätä niin kutsuttua talvisodan henkeä vahvisti lehtien yhdenmukainen kirjoittelu.³⁵

Uutisoinnissa on kuitenkin vielä maaliskuun alkuvaiheessa nähtävissä ulkomaita myöten selvää optimismia sotatilanteesta. Se, mihin kyseisellä optimismilla on moraalinen ylläpidon lisäksi pyritty, ei tule kovinkaan selväksi – lienee ollut niin

²⁷ *Karjalainen*, 2.3.1940; 5.3.1940; 7.3.1940 piirtäjänä nimimerkki A.T.; 12.3.1940.

²⁸ *Karjalainen*, 7.3.1940; 9.3.1940; 12.3.1940.

²⁹ *Maakansa*, 13.3.1940.

³⁰ *Karjalainen*, 5.3.1940.

³¹ Ylimmän sodanjohdon toimintaympäristö, puolustusvoimien esikunta. Propagandaosasto toimi kuuteen toimistoon jakautuneena. Juutilainen 2009, 278.

³² Talvisodan aikana termi ”propaganda” toimi synonyymina tiedottamiselle, eikä sillä ollut nykyisen käytännön tyylistä negatiivista latausta.

³³ Perko 1980, 133.

³⁴ Perko 1980, 132.

³⁵ Mikkilä 2008, 66.

Suomelle ja suomalaisille kuin myös ulkomailta saapuneille liittolaisille selkeää, että pienen Suomen mahdollisuudet valtavan Neuvostoliiton edessä eivät olleet kaksiset. Suomeen sodan alussa saapuneet ulkomaiset toimittajat ja valokuvaajat odottivat sodan edetessä hetkeä, jolloin pieni valtio pyyhkiytyisi kartalta.³⁶

Sotatilanteen jatkumista pitkällekin kuitenkin uutisoitiin esimerkiksi Tukholmaa myöten Svenska Dagbladetin sanoin: ”Kevään mukana voi syntyä kokonaan uusi tilanne, mikäli ryssä ei jo siihen mennessä ole luopunut hyökkäyksestään”³⁷. Ruotsissa ja muuallakin Pohjolassa kuitenkin eläteltiin toivetta siitä, että sota saisi ”mahdollisimman pian lopun, joka ei millään tavoin rajoita Suomen vapautta ja todellista riippumattomuutta”.³⁸ Suomessa oltiin annettu ohjeistuksia sotatoimien jatkumista varten. Tällaiset asetelmat tuntuvat luovan pohjaa sille järkytykselle ja epäuskolle, mikä rauhansopimuksen solmimisen jälkeen lehdistössä oli havaittavissa.

Mielenkiintoista on myös huomio sotatilanteeseen liittyvästä realismista optimisesta suhtautumisesta huolimatta. Neuvostoliiton häviöön johtavan sodan käännekohtana olisi pakko toimia jokin neuvostoarmeijan sisäinen rakenteellinen puutteellisuus tai kapina, ja mahdollisuuksia näihin uutisointiinkin innokkaasti, esimerkiksi kuinka ”kapinallinen mieliala bolshevikkisotilaiden keskuudessa [oli] jo hyvin voimakas”³⁹. Tietolähteiksi kyseiselle väitteelle on esitetty sisäpiirin lähde, vangiksi otettu bolshevikkisotilas. Neuvostoarmeijan sotilaita ja heidän kirjeitään oli käytetty tietolähteenä myös Leningradin tilannetta selvittäessä.⁴⁰

Huomionarvoista on, että ennen Moskovan sopimuksen aiheuttamaa käännekohtaa Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa sota-aikana, itäiseen naapuriin viitattiin usein termillä ”Venäjä” jo olemassa olleen Neuvostotasavaltojen liiton, ”Neuvostoliiton”, sijaan. Maan kansalaiset olivat ”ryssiä”: tämäkin sana on johdannainen Venäjä-termin ruotsinkielisestä vastineesta ”Ryssland”. Kyseiselle termivalinnalle yhtenä selittävänä tekijänä voidaan pitää suomalaisille

³⁶ Juutilainen 2009, 282.

³⁷ *Karjalainen*, 2.3.1940.

³⁸ *Karjalainen*, 5.3.1940.

³⁹ s.n. ”Kapinallinen mieliala bolshevikkisotilaiden keskuudessa jo hyvin voimakas.” (artikkeli). *Karjalainen*, 5.3.1940

⁴⁰ ”Puute ja kurjuus kasvaa päivä päivältä Leningradissa” (artikkeli). *Maakansa*, 10.3.1940.

todennäköisesti taistelutahtoa edistävänä toiminutta kokemusta suurta ikäikaista vihollista vastaan taistelemisesta. Siinä missä Venäjä oli ollut osa Suomen historiaa koko maan olemassaolon ajan, Neuvostoliitto oli suhteellisen tuore vihollinen, ja siihen kuului Venäjän lisäksi muitakin kansoja ja alueita. Neuvostoliiton rinnastaminen Venäjään tuntuukin tietyllä tapaa vähättelevältä.⁴¹ Tätä käsitystä tuntui vahvistavan sopimuksen solmimisen jälkeen lehdissä julkaistu sotamarsalkka Carl Gustaf Mannerheimin (myöhemmänä Mannerheim) päiväkäsky, jossa Suomen esitettiin olevan niin sanottu lännen etuvartio, joka seisoi rohkeana puolustamassa länsimaisia arvoja vierasta itää vastaan.⁴²

1.2. Tyyntä myrskyn edellä

Päivät ennen rauhansopimuksen solmimista ja voimaantulemista – 12.3. Karjalaisessa ja 13.3. Maakansassa – olivat spekulaaation ja epätietoisuuden täyttämiä. Ruotsin hallituksen kautta saadusta neuvotteluyhteydestä uutisoitiin ”rauhan edellytyksen tutkimisena”⁴³. Samankaltainen uutisointi on havaittavissa myös Maakansassa: rauha ei ole vielä varmistunut, mutta sen edellytyksien tutkiminen uutisoitiin ensimmäistä kertaa⁴⁴. Huhupuheiden mahdollisuus kyseisen kaltaisen uutisoinnin kautta on myös huomioitu, ja niitä ehkäisemään on lisätty muistutus siitä, että rauhansopimusta koskevaan tietoon ei ole vielä vahvistusta.⁴⁵ Mielenkiintoista kuitenkin on, että kansan ja tiedotusvälineiden sitä tietämättä, Suomen eduskunnan ulkoasiainvaliokunta oli hyväksynyt rauhanehdot jo 11.3.1940.⁴⁶ STT:n toimittaja oli sattunut ohimennen kuulemaan Suomen hyväksyvän rauhanehdot ennen sopimuksen virallista voimaantuloa, ja vihjaukset tästä alkoivat näkyä myös uutisoinnissa, vaikka ulkoministeriö olikin välttänyt uuden tiedon julkaisemista.⁴⁷

⁴¹ Termin ”vähättely” käyttöä perustelen tässä asiayhteydessä sillä, että siinä missä Venäjä - huolimatta suuresta pinta-alastaan - on vain yksi maa, Neuvostoliitto on useiden maiden koalitiio ja tästä syystä Venäjää huomattavasti suurempi.

⁴² Upton 1965, 43.; ks. myös *Karjalainen* 14.3.1940

⁴³ *Karjalainen*, 12.3.1940.

⁴⁴ *Maakansa*, 13.3.1940.

⁴⁵ *Maakansa*, 13.3.1940.

⁴⁶ Pohjonen 2016, 19.

⁴⁷ Enkenberg 2013, 229.

Myös ruotsalaislehdet olivat vedonneet lukijoitaan olemaan luottamatta ”rauhanhuhuihin” ja pitämään vapaaehtoisliikkeen edelleen tehokkaana.⁴⁸ Ruotsissa toimi talvisodan aikana ”Finlands sak är vår” (suom. Suomen asia on meidän) -ilmiö, joka selitti Ruotsin aktiivista osallistumista Suomen sotatilanteeseen.⁴⁹ Ilmiö toimi kantavana aatteena ruotsalaisessa avustusjärjestö- ja vapaaehtoistoiminnassa. Ruotsin ja Norjan vastahakoisuutta sallia Iso-Britannian armeijan sotilaiden kauttakulku maansa läpi oltiin uutisoitu⁵⁰, ja sen vaikutusta sotatilanteeseen pohdittiin – miten Suomelle ja sen päämäärille ystävällismielinen maa voisi kieltää sotatilanteen mahdollisesti Suomelle voittoisaksi kääntävän mahdollisuuden?

Karjalaisen toimituksessa tutkittiin rauhansopimusta edeltävinä päivinä Neuvostoliitossa ilmestyneitä sanomalehtiä. Huomio oltiin kiinnitetty uutisoinnin priorisointiin: Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatšeslav Molotovin syntymäpäivinä saatuja onnitteluja oli uutisoitu⁵¹, mutta lehdistä ei ollut löytynyt lainkaan mainintaa Helsinki - Moskova -neuvotteluyhteyden syntymisestä. Neuvostoliittoa kritisoitiin sotapropagandan levittämisestä, vaikka rauhanneuvottelut oli jo aloitettu.⁵² Onkin huomionarvoista, että siinä missä vastapuolelta odotettiin sensuuria ja rauhoittumista sotauutisointinsa suhteen, ei Suomen puolella tehty samaa: vielä 12.3. julkaistussa uutisessa ”pelättyjen” neuvostoilmavoimien suuruutta epäiltiin⁵³ ja niiden arveltiin olevan pelkkää huhupuhetta.

⁴⁸ *Östgöta Korrespondenterin* kirjeenvaihtaja *Karjalaiselle* 12.3.1940.

⁴⁹ Tuomikoski 2010, 39.

⁵⁰ *Karjalainen*, 12.3.1940.

⁵¹ *Karjalainen*, 12.3.1940.

⁵² *Karjalainen*, 12.3.1940.

⁵³ *Karjalainen*, 12.3.1940.

2. ”Suomen-Venäjän sota on päättynyt meille raskaaseen rauhaan”

2.1. Rauhansopimuksesta

Pitkät rauhanneuvottelut päättyivät Moskovassa 12.3.1940 kello 24, ja sopimuksen ehtojen sovittiin tulevan voimaan seuraavana päivänä (13.3.) kello 12.⁵⁴ ”Ikuisiksi ajoiksi”⁵⁵ solmittu rauha tuli rintamalla voimaan kello 11.⁵⁶ Suomessa järjestettiin maanlaajuinen suruliputus samana päivänä.⁵⁷ Tieto maaliskuun 13. päivänä 1940 solmitusta rauhansopimuksesta julkaistiin kummassakin aineistonani toimineessa lehdessä mahdollisimman pian. Karjalainen uutisoi sopimuksen solmimisesta 14.3.1940 suurella, etusivun mittaisella otsikolla ”Suomen-Venäjän sota on päättynyt meille raskaaseen rauhaan”⁵⁸. Maakansankaan pääotsikko 15.3.1940 ei dramaattisuudellaan kauas jäänyt, sillä se kertoi, että ”Rauhansopimus allekirjoitettu Moskovassa. Sopimuksen ehdot tavattoman raskaat.”⁵⁹

Sekä Karjalainen että Maakansa julkaisivat etusivuillaan sopimuksen julkituloa seuranneena ilmestymispäivänään rauhansopimuksen sen kaikkia artikloja myöten sekä sotamarsalkka Mannerheimin päiväkäskyn.⁶⁰ Syynä näiden julkaisuun sellaisenaan oli todennäköisesti se, että kyseessä olivat viralliset tiedonannot, jotka haluttiin välittää lukijakunnalle lyhentämättöminä, antaen kaikille samat tiedot asiasta. Lehtien lukijoille uutiset rauhasta tulivat yllätyksenä: rauhansopimusta edeltänyt uutisointi oli kuvaillut pitkälti Suomen menestystä sodassa.⁶¹

Uutisointi yleisesti on kuitenkin luovutetuilla alueilla ilmestyneessä Maakansassa neutraalimpaa ja rauhallisempaa kuin tunnelautuneessa Karjalaisessa. Onkin kiinnostavaa huomata, että nimenomaan evakkomatkalle itse joutuneille

⁵⁴ Pohjonen 2016, 28.

⁵⁵ Rauhansopimuksen voimassaoloaikaa kuvattiin sopimushetkellä seuraavasti; kuitenkin jo pian voimaantulon jälkeen alkoivat esiintyä käsitykset ”välirauhasta” muun muassa Risto Rytin noin viikko sopimuksen jälkeen saamassa kirjeessä. Turtola 2009, 847.

⁵⁶ Enkenberg 2013, 233.

⁵⁷ Juutilainen & Leskinen et al. 2009, 179.

⁵⁸ *Karjalainen*, 14.3.1940.

⁵⁹ *Maakansa*, 15.3.1940.

⁶⁰ *Karjalainen*, 14.3.1940.; *Maakansa*, 15.3.1940.

⁶¹ Enkenberg 2013, 206.

kirjoitetussa uutisoinnissa sävy on neutraalimpaa tosiasioiden toteamista. Lehden lukijakuntaa ja erityisesti karjalaisia muistutetaan, että ”Meidän on yhdessä kestävä ja tasattava se kova kohtalo, joka Karjalan kansaa ja koko maata on kohdannut.”⁶² Yleisen informatiivisesta ja rauhallisesta tekstistä poiketen palstat, joissa toimittajien omat äänet näkyvät, sisältävät sopimuksen kuvailua muun muassa nöyryyttäväksi ”Moskovan pakkorauhaksi” sekä sen uhmaamista ja vähättelyä.⁶³

Karjalaisen ja Maakansan reaktioita voi omalta osaltaan selittää lehtien asemien erolla. Maakansa toimi puolueensa äänenkannattajana alueella, jossa suuri osa sen kannattajista asui, vaikkei sitä pidettykään Maalaisliiton päälehtenä ennen vuotta 1945.⁶⁴ Karjalainen oli puolestaan ainoastaan oman alueensa lehti, joka keskittyi oman alueensa uutisiin.⁶⁵ Kansallisen Kokoomuksen kannatus Pohjois-Karjalan alueella jäi Maalaisliiton ja Suomen Sosiaalidemokraattisen Puolueen jalkoihin, joten lehden suosio alueellaan perustui sen paikallisuuteen eikä niinkään puoluekannan kannatukseen.⁶⁶

Rauhansopimukseen liittyvässä uutisoinnissa ja kirjoituksissa toistuvana teemana on usein esille nostettuna huomiona se, että Suomi olisi sotatoimien alusta saakka halunnut saada ne nopeaan päätökseen ja lopettaa aseelliset konfliktit niin pian kuin mahdollista. Tämä korostuu myös Mannerheimin päiväkäskyssä, jossa Suomella kuvataan olleen halu palauttaa rauha sodan alkumetreiltä lähtien sekä vastahakoisuutta lähteä alun perinkään sotimaan.⁶⁷ Rauhansopimusta edeltävässä uutisoinnissa on myös havaittavissa pelkoja siitä, että solmittava rauha saattaisi vaarantaa vain 23 vuotta sitten saadun itsenäisyyden.⁶⁸ Havaittavissa oli myös pettymistä niin Ruotsiin kuin liittoutuneisiin länsivaltoihin⁶⁹, joiden koettiin

⁶² *Maakansa*, 15.3.1940.

⁶³ s.n. ”Moskovan pakkorauha” (pääkirjoitus). *Maakansa*, 15.3.1940.

⁶⁴ Mikkilä 2008, 15.

⁶⁵ ”Maakuntalehdet pitivät lukijoidensa mielenkiinnon tarkoituksella vain suppeassa maakunnallisessa piirissä, jolloin kokonaiskuvan muodostaminen yhteiskunnasta ja sen toiminnoista kävi jopa mahdottomaksi.” Lehto 2006, 108.

⁶⁶ Lehto 2006, 233.

⁶⁷ Ks. esim. *Maakansa*, 15.3.1940.

⁶⁸ *Maakansa*, 13.3.1940.

⁶⁹ Tässä yhteydessä Ranska ja Iso-Britannia. Manninen 2009, 147.

jättäneen Suomi yksin sotimaan.⁷⁰ Esimerkiksi Maakansan pääkirjoituksessa ”Moskovan pakkorauha” 15.3.1940 rauhaan taipumisen syiksi kerrottiin Ruotsin ja Norjan vastahakoisuus tarjota brittisotilaille kauttakulkua maidensa läpi.⁷¹

Rauhansopimuksen jälkeisinä päivinä lausuntoja rauhansopimuksesta antoivat erinäiset auktoriteetit niin valtionhallinnollisesta uskonnolliseen. Karjalaisessa 16.3.1940 tervehdyksensä Suomen ja erityisesti Karjalan kansalle antoivat niin Suomen tasavallan presidentti Kyösti Kallio,⁷² pääministeri Risto Ryti⁷³ sekä Kuopion (ja sitä myöten Pohjois-Karjalan) hiippakunnan piispa Eino Sormunen⁷⁴. Lausunnoissa toistuvat samat teemat: meidän [Suomen kansan] on nyt yhdessä tehtävä työtä ja puhallettava yhteen hiileen jälleenrakennuksen mahdollistamiseksi, emmekä voi antaa pienten erimielisyyksien ajaa meitä erilleen.

Rauhansopimus ratifioitiin 16.3.1940, ja se hyväksyttiin eduskunnassa 15.3.1940 äänin 145 puolesta ja 3 vastaan 2,5 tuntia kestäneessä täysistunnossa.⁷⁵ Keskustelun aikana kuultiin ulkoasianvaliokunnan mietintö, jossa se kertoi saamiensa tietojen valossa olevansa pakotettu puoltamaan esityksen hyväksymistä huolimatta sen epäedullisuudesta ja raskaudesta Suomelle.⁷⁶

Karjalalainen oli siteerannut rauhansopimukseen liittyvää uutisointia ulkomaisia lehtiä myöten.⁷⁷ Syynä reaktioiden kokoamiselle voitaneen pitää halua tuoda lukijakunnalle esille se, että sympatiaa pientä Suomea kohtaan koettiin myös maailmansodan suurtekijöiden osalta. Lontoon *Times* kirjoittaa Suomen olleen ”itse lähin arvostelemaan, missä määrin ehdot sopeutuvat sen vapauteen ja turvallisuuteen”.⁷⁸ Pariisin *Petit Parisien* kertoo, että ”heti puolenyön jälkeen

⁷⁰ Enkenberg 2013, 206.

⁷¹ s.n. ”Moskovan pakkorauha.” (pääkirjoitus). *Maakansa*, 15.3.1940.

⁷² s.n. ”Tasavallan presidentin puhe Suomen kansalle. ”Toivon sydämestäni, että se yhteistunto, joka koettelemuksissamme on meistä pystyssä pitänyt, yhä lujittaisi, sillä siitä riippuu kansamme menestys ja tulevaisuus.”” (artikkeli). *Karjalainen*, 16.3.1940.

⁷³ s.n.: ”Miekkä toisessa, muurilasta toisessa kädessä on meidän nyt ryhdyttävä päättäväiseen jälleenrakentamistyöhön sodan iskemisen haavojen parantamiseksi.” (artikkeli). *Karjalainen*, 16.3.1940.

⁷⁴ Eino Sormunen: ”Karjalaan isketty avoin haava estää kansaamme raatelemasta itseään pienissä sisäisissä riidoissa ja liittää sitä yhteen.” (mielipidekirjoitus). *Karjalainen*, 16.3.1940.

⁷⁵ Juutilainen & Leskinen et al. 2009, 153. Ks. myös: *Karjalainen*, 16.3.1940.; *Maakansa*, 17.3.1940.

⁷⁶ *Karjalainen*, 16.3.1940.

⁷⁷ *Karjalainen*, 14.3.1940.

⁷⁸ *Karjalainen*, 14.3.1940.

ilmoitti venäläinen radiotieto, että rauha oli solmittu, uhri annettu”.⁷⁹ Myös ulkomaalaisissa britannialaisissa ja ranskalaisissa sanomalehdissä on siis havaittavissa Suomen puolelle asettuminen: niin ikään lontoolainen *News Chronicle* kuvaa, että Suomella on ”katkera tyydytys tietoisuudesta, että ovat pakoittaneet Neuvostoliiton maksamaan hirvittävän hinnan kevytmielisestä hyökkäyksestään”.⁸⁰ Suomen valintaa tehdä itselleen epäedullinen rauhansopimus ei siis varsinaisesti kritisoitu, ja sotatilanteessa altavastaajana toiminut Suomi sai osakseen sympatiaa ja kotimaisen uutisoinnin kanssa samankaltaisia uhrikuvauksia myös ulkomaisessa sanomalehdistössä.

2.2. Rajamuutoksista

Rauhansopimuksen alueluovutuksiin kuului suurin osa Karjalan maakunnasta, mukaan lukien Laatokka kokonaisuudessaan sekä Viipurin, Sortavalan ja Käkisalmen kaupungit. Kuusamon ja Sallan alueella rajaa siirrettiin kauemmas länteen. Leningradin läheisyydessä olleet saaret, mukaan lukien Suursaari sekä Suomen osa Pohjoisen jäämeren Kalastajasaarennosta luovutettiin Neuvostoliitolle. Hankoniemi saaristoinen luovutettiin Neuvostoliiton meritukikohdaksi 30 vuodeksi.⁸¹ Suomen osaa sotien altavastaajana ja pelinappulana suurvaltojen välisissä rajakiistoissa tuotiin esille esittelemällä rajamuutokset karttagrafiikoissa, jotka havainnollistivat Suomen muuttuneita rajoja maan historian aikana.⁸²

Sopimuksen rajamuutoksia tiivistettiin Karjalaisessa 14.3. seuraavasti:

Sopimuksen mukaan Suomen ja Neuvostoliiton välinen uusi valtakunnanraja kaakossa on suunnilleen sama kuin Uudenkaupungin rauhassa määrätty ns. Pietari Suuren raja. Uusi raja lähtee Suomenlahdella Virolahden kirkon ja Paation saaren välistä ja kulkee suunnilleen Vainikkalan, Nuijamaan, Enson,

⁷⁹ *Karjalainen*, 14.3.1940.

⁸⁰ *Karjalainen*, 14.3.1940.

⁸¹ Upton 1965, 18.

⁸² s.n.: ”Yhdeksännen kerran muuttuivat Suomen rajat historiallisella ajalla Moskovassa t.k. 12 p:nä solmitun Moskovan rauhansopimuksen kautta.” (artikkeli), *Karjalainen*, 21.3.1940.

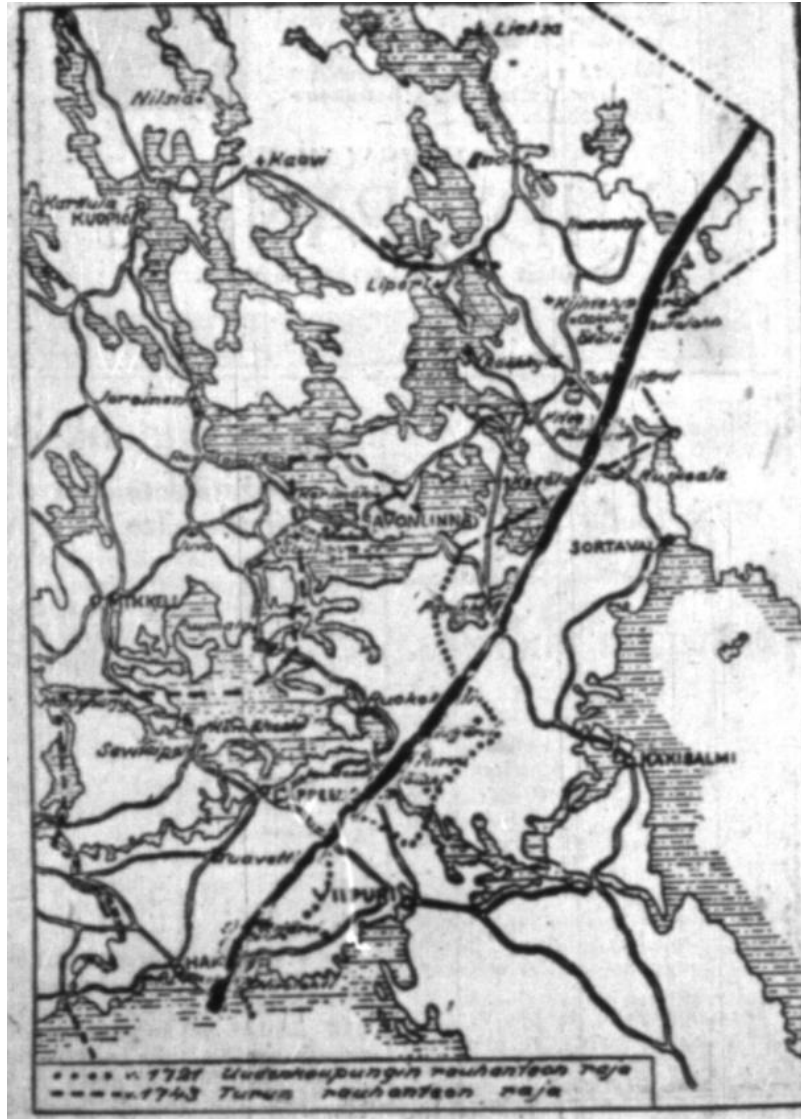
Koitsanlahden, Uukuniemen, Värtsilän ja Korpiselän kautta, yhtyen nykyiseen rajaan Lahnajärvellä. -- ⁸³

Tiivistyksessä mainittiin myös osat Kuusamosta ja Sallasta sekä Kalastajasaarenon niemet että Suomenlahden saaret, mutta on kiinnostavaa havaita, että uutisen painopisteenä toimivat nimenomaan Karjalan alueen aluemuutokset. Siinä missä Karjalan alueelta luetellaan jokainen kylä ja paikkakunta, jonka kautta uusi raja tulee kulkemaan, pohjoisen alueet sivuutetaan Karjalaisessa ohimennen vain ”osina Kuusamosta ja Sallasta”. Mielenkiintoista tässä on havaita ero Karjalaisen ja Maakansan välillä: siinä missä molemmat kuvaavat hyvin tarkkaan kohdeyleisön (karjalaisten ja Karjalan lähialueilla asuvien) kotipaikkakuntien kautta kulkevan rajan poikkileikkaukset⁸⁴, Maakansa uutisoi ensimmäisessä rajaan liittyvässä uutisoinnissaan myös koillisessa olevien Kuusamon ja Sallan alueiden kylät, joiden kautta raja tulee kulkemaan. Maakansan karttagrafiikka varhaisen vaiheen uutisoinnissa kuvaa myös koko Suomen muuttuvia rajoja eikä ainoastaan Karjalan (vrt. kuva 1). Myös sotajoukkojen poistumista kuvataan nimenomaisesti Karjalan alueen tienoilta – tähän syynä toimi toki aktiivisten sota-alueiden ensisijainen tyhjentäminen. Mannerheimin rauhansopimuksen yhteydessä julkaistussa päiväkäskyssä Suomi oli ”Neuvostovenäjälle luovuttanut melkeinpä jokaisen taistelukentän, millä te olette vuodattaneet vertanne kaiken sen puolesta, mitä me pidämme kalliina ja pyhänä”⁸⁵.

⁸³ *Karjalainen*, 14.3.1940.

⁸⁴ *Karjalainen*, 14.3.1940.; *Maakansa*, 15.3.1940

⁸⁵ Ks. esim. *Karjalainen*, 14.3.1940.

Kuva 1. Karjalan alueen rajamuutosta maaliskuussa 1940 havainnollistava kartta. Uusi raja merkitty paksulla mustalla viivalla.⁸⁶

Talvisotaa edeltäneissä, marraskuussa 1939 pidetyissä Suomen ja Neuvostoliiton välisissä neuvotteluissa Suomelle esitettyihin neuvotteluiehtoihin verrattuna Moskovan rauhansopimuksen alueluovutukset olivat huomattavasti rajummat. Siinä missä marraskuun sopimuksessa Suomen alueista olisi luovutettu Kalastajasaarento, Hanko saarineen tukikohdaksi sekä Karjalan kannaksesta osa Leningradin etualalta⁸⁷, olivat maaliskuun alueluovutukset yhteispinta-alaltaan huomattavasti suuremmat ja Suomen kannalta strategisesti hankalammat.

⁸⁶ Karjalaisen ensireaktioutisointia. *Karjalainen*, 16.3.1940.

⁸⁷ Tuomikoski 2010, 10.

Maaliskuun alueluovutuksissa Suomi ei saanut itselleen lainkaan alueita, kun taas marraskuun neuvotteluissa Suomelle tarjottiin maata Itä-Karjalasta.⁸⁸

Huomioitavaa on, että lähdeaineistonani toimiva materiaali on itärajalla asuneiden julkaisemaa kohderyhmänään toiset itärajalla asuvat tai muuten itärajan tapahtumista kiinnostuneet. Tämä muistaen on ymmärrettävää, että rajan muuttumista kuvataan sanomalehtiteksteissä useassa otteessa dramaattisinkin sanankääntein, kuten viittaamalla siihen maa-alueiden, erityisesti Karjalan, silpomisena.⁸⁹ Ensimmäisessä rajamuutoksista julkaistussa havainnointikuvassa muuttunut raja esitettiin Karjalaisen etusivulla ainoastaan Karjalan osalta.⁹⁰ Keskittyminen Karjalan alueeseen näkyy myös siinä, että Karjalaisessa Hangon menetystä uutisoidaan laajemmin vasta 24. maaliskuuta tehdyssä reportaasissa, jossa esiteltiin tilannekuvia tyhjentyvästä Hangosta.⁹¹

⁸⁸ Enkenberg 2013, 7.

⁸⁹ *Karjalainen*, 19.3.1940.

⁹⁰ *Karjalainen*, 16.3.1940.

⁹¹ s.n.: ”Hanko ja Hankoniemi luovutettiin venäläisille eilisen vastaisena yönä klo 24.” (artikkeli), *Karjalainen*, 24.3.1940.; Evakuointi suoritettiin kiireessä ensimmäisten neuvostosotilaiden saavuttua Hankoon 23.3.1940. Juutilainen & Leskinen et al 2009, 179.

3. ”Sodan lyömät haavat on yhteisin ponnistuksin saatava parannetuiksi”

3.1. Evakoista

Evakkoja eli siirtoväkeä oli saapunut Suomen rajojen sisälle sotatoimien vielä vallitessa. Evakkoon lähdettiin talvisodan alusta lähtien marraskuusta 1939 alkaen, ja tuolloin liikekannalle joutui 100 000 siviiliä niin rajakarjalaisista kylistä kuin Kuusamon ja Sallankin alueelta.⁹² Rauhansopimuksen voimaan tultua alueista luopuminen konkretisoitui: enää ei oltu sotaa paossa, vaan koti jouduttiin jättämään taakse lopullisesti. Sopimukseen sisältyi ehtoja, jotka sallivat Neuvostoliitolle siirtyvien alueiden asukkaiden muuton Suomeen vielä alueiden virallisen siirtymisen jälkeenkin⁹³, ja tästä syystä Suomeen saapui luovutetuilta alueilta yhteensä noin 420 000 henkeä. Siirtoväestä, tai evakoista, kuten heitä kansan keskuudessa kutsuttiin, suurimman osan muodostivat luovutetun Karjalan alueelta lähteneet karjalaiset, joita evakuoitiin yhteensä 406 807 henkeä.⁹⁴ Johtuen karjalaisten suuresta määrästä, talvisodan evakot rinnastetaan sanomalehtilähteissä useaan otteeseen nimenomaan karjalaisiksi. Luovutettujen alueiden asukasmäärä muodosti noin 12 prosenttia⁹⁵ Suomen silloisesta, noin 3,5 miljoonan asukkaan väestöstä. Kotiseutunsa lopullisesti jättäneiden lisäksi muuttamaan joutui Suomen puolella rajan tuntumassa asunutta väestöä, jotka myöhemmin saivat luvan palata takaisin asuinpaikoilleen.⁹⁶

Ohjeistuksia evakkoon lähtevälle väestölle annettiin välittömästi sopimuksen voimaantulon uutisoinnin yhteydessä. Karjalaisen etusivun yhtävertaisina pääuutisina 14.3. olivatkin ”Suomen-Venäjän sota on päättynyt meille raskaaseen rauhaan.” kuin myös ”Sotajoukkojen ja väestön siirtyessä luovutetuilta alueilta ei hävitystä saa toimeenpanna. Mahdollisimman paljon omaisuutta saa ottaa

⁹² Tuomikoski 2010, 27.

⁹³ Upton 1965, 77.

⁹⁴ Tuomikoski 2010, 53; Kannaksen alueelta lähteneitä oli 214 868 henkeä, Keski-Karjalasta 137 290 henkeä ja Raja-Karjalasta 54 649 henkeä.

⁹⁵ Enkenberg 2013, 233.

⁹⁶ *Karjalainen*, 24.3.1940.

mukaan.”⁹⁷. Rajan toiselle puolelle matkustaminen oli siviileiltä kielletty poikkeustilan puitteissa⁹⁸, ja sitä kehoitettiin rajoittamaan niin vähään kuin mahdollista evakuoinnin jouduttamiseksi.⁹⁹ Samaan aikaan kuitenkin uuden rajan Suomen puolelle jääneitä kehoitettiin ilmoittautumaan paikallisille viranomaisille ”siirtojen suorittamista varten”¹⁰⁰: siviilien apua siis hyödynnettiin itärajalla jo ensimmäisestä sodanjälkeisestä evakkopäivästä alkaen.

Siirtoväki otettiin Suomessa vastaan ainakin näennäisen avoimesti. Suomen hallitukselle oli alusta alkaen selvää, että ilman näiden ihmisten – vaikkakin heistä riippumatonta – uhrausta Suomi ei olisi säilyttänyt itsenäisyyttään ja siirtoväen hyvä hoiva sivuuttikin talvisotaa seuranneina viikkoina ja kuukausina monet sisäpoliittiset ongelmat.¹⁰¹ Siirtoväessä nähtiin potentiaalista työvoimaa ja väenkasvua monin paikoin asumattomaan Suomeen. Heidät otettiin heti valtion holhouksen alle, heitä varten perustettiin huolto-organisaatio ja kyläyhteisöt pyrittiin mahdollisimman pitkälle pitämään yhdessä.¹⁰² Hallituksen ja viranomaisten mielipide evakoista ei kuitenkaan täysin kohdannut kansan kanssa: monet evakoista saivat kohdata avointa vihamielisyyttä¹⁰³ ja kaipuu Karjalaan nähtiin uuden kotipaikan kelpaamattomuutena¹⁰⁴.

Kiinnostavaa siirtolaisten asutukseen liittyvistä kysymyksistä oli huomata asian kahtiajakoinen suhtautuminen tutkimuskirjallisuuden ja aikalaislähteiden välillä. Uptonin tutkimuksen mukaan pikimmiten uuden kodin saivat jo Karjalan alueella kaupungeissa asuneet, kun taas elämäntapaansa jatkaa halunneiden maanviljelijöiden ja kalastajien asutuksessa kohdattiin ongelmia.¹⁰⁵ Karjalainen taas toi esille 19.3.1940 St.-Tidningenin kirjeenvaihtajan kertoneen lehdelleen, että maalaisväestön asuttamista helpottaisi näiden sijoittaminen asumaan lääneihin, kun taas kaupunkilaisten työmahdollisuudet tulisi järjestää kaupungeissa uudelleen.¹⁰⁶

⁹⁷ *Karjalainen*, 14.3.1940.

⁹⁸ *Maakansa*, 15.3.1940.

⁹⁹ *Karjalainen*, 14.3.1940.

¹⁰⁰ *Karjalainen*, 14.3.1940.

¹⁰¹ Upton 1965, 76.

¹⁰² Upton 1965, 80.

¹⁰³ Upton 1965, 83.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ Upton 1965, 81.

¹⁰⁶ *Karjalainen*, 19.3.1940.

Erimielisyys tutkimuskirjallisuuden ja kolmannen käden aineiston välillä tulee todennäköisesti aikaetäisyydestä, joka kirjoittajilla on ollut tapahtuneeseen sekä tätä myötä käytössään olevista todisteista. St.- Tidningenin kirjeenvaihtaja on todennäköisesti tehnyt arvionsa niin sanotulla mututuntumalla arvelleen, kun taas Upton on kirjoittanut tutkimuksensa vasta 25 vuotta myöhemmin faktatietoon pohjautuen.

Niin tutkimuskirjallisuudessa kuin alkuperäislähteissä on havaittavissa, että erityisesti Karjalasta evakkoon lähteneiden keskuudessa levisi ajatus siitä, että kotoa on poistuttu vain väliaikaisesti ja paluu tapahtuisi ennen pitkää.¹⁰⁷ Karjalan alue olisi vain lainassa Neuvostoliitolla eivätkä, kuten Maakansassa asia ilmaistiin, ”yksipuolisesti sanellut ja nöyryyttäviksi tarkoitetut sopimukset eivät tavallisesti ole pitkäikäisiä, ja usein ne kääntyvät sanelijaa itseään vastaan”¹⁰⁸. Tällaisten oletusten voidaan ajatella toimineen evakkoja voimaannuttaneina ja toimia eräänlaisena selviytymiskeinona, apuna sopeutua uusiin kotimaisemiin – olihan kotiinpaluu kuitenkin vain ajan kysymys ja evakossa oleminen vain väliaikaista.

Maakansan päätoimittaja Eero Lappalainen ilmoitti vakituisella ”Iisakin pakinat” -nimisellä pakinapalstallaan, että Maakansa tarjoutuisi olemaan hajallaan eri puolilla Suomea olevien karjalaisten ”yhdysside”.¹⁰⁹ Pakinassa todetaan myös, että ”muu Suomi ei ehkä täydellisesti käsitä Karjalan heimon surun syvyyttä”.¹¹⁰ Juuri tästä syystä myös itse evakkomatkan kokeneelle Maakansan toimitukselle saattoi tuntua kunnia-asialta toimia yhdistävänä tekijänä eri puolille sijoitettujen karjalaisten välillä. Osasyynä Maakansan omaksumalle asemalle oli myös Maalaisliiton asema karjalaisten keskuudessa: vuoden 1939 eduskuntavaaleissa puolue oli lähes poikkeuksetta suosituin Karjalan alueen vaalipiireissä.¹¹¹ Luovutettujen alueiden väestöön liittyvää uutisointia esiintyi Maakansassa huomattavan paljon.

Karjalaista tulkitsemalla saa kuvan, että evakot otettiin vastaan useimmille evakoille ensimmäisessä saapumiskohteessa eli Pohjois-Karjalassa säädyllisesti,

¹⁰⁷ Pohjonen, 69 ja 92.

¹⁰⁸ s.n.: ”Moskovan pakkorauha.” *Maakansa* 15.3.1940.

¹⁰⁹ Iisakki: ”Karjala surussa” (pakina), *Maakansa*, 15.3.1940.

¹¹⁰ Ibidem.

¹¹¹ Tuomikoski 2010, 58.

mutta varovasti. Heidän kohtalonsa kurjuus ei ollut kellekään epäselvää, ja monia viranomaismääräyksiä sekä moraaliohjeistuksia myöten oli evakoilla hyötyminen kiellettyä.¹¹² Karjalaiset evakot tituleerataan useassa yhteydessä itsensä ja muun Suomen toimesta omaksi heimokseen¹¹³, jonka kotiseutu joutuu ”jälleen vieraan vallanpitäjän alaiseksi”.¹¹⁴

3.2. Kohti jälleenrakennusta

Kun sodan päättymisestä ja rauhansopimuksen solmimisesta oli kulunut jo yli viikko aikaa, oli uutisoinnissa alkanut nousemaan neuvot siitä, kuinka tilanteessa tulisi toimia ja kuinka päästiin eteenpäin, jatkamaan elämää. Ohjeistuksia tuli niin omien moottoriajoneuvojen käytöstä evakuointialueilla ”poltto- ja öljyaineiden väärinkäytön ehkäisemiseksi”.¹¹⁵ Myös polttopuita oli käytettävä ”säästäen ja taitavasti”¹¹⁶, ja viljan luovutuksesta sekä kulutuksesta annettiin poikkeustilamääräyksiä.¹¹⁷ Sodan jälkeinen säännöstely vaikutti siis niin harvojen käytössä olleisiin hyödykkeisiin (polttoaineet) kuin myös jokapäiväisiin ruokatarvikkeisiin (vilja). Painopiste uutisoinnissa oli siirtynyt toipumisprosessiin ja palautukseen arkeen, ja vaikka sodan aiheuttamia tappioita vielä laskettiin, oli kansakunnan alettava jo katsoa eteenpäin – tähän ainoa keino oli tarttua arkisiin toimiin.

Kansainliitolta toivottiin jälleenrakennusapua 21. maaliskuuta Suomen edustajan Kansainliitossa, ministeri Rudolf Holstin lähettämässä kirjelmässä¹¹⁸, ja viikkoa myöhemmin 31. maaliskuuta avun uutisoitiin olevan tulossa¹¹⁹. Huolimatta ulkomailta pyydetyn avun määrästä, myös Suomen omia resursseja jälleenrakennustyössä korostettiin: esimerkiksi Karjalaisen 24.3.1940 pääkirjoituksessa ”Metsiemme osuus jälleenrakennustyössä”¹²⁰ tuotiin esille Suomen tarvetta työtä tekemällä saada takaisin se, mikä sotatoimissa menetettiin.

¹¹² *Karjalainen*, 21.3.1940

¹¹³ Iisakki: ”Karjala surussa” (pakina). *Maakansa*, 15.3.1940.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Karjalainen*, 24.3.1940.

¹¹⁶ *Karjalainen*, 24.3.1940.

¹¹⁷ *Maakansa*, 17.3.1940.

¹¹⁸ *Karjalainen*, 24.3.1940.

¹¹⁹ *Maakansa*, 31.3.1940.

¹²⁰ Emil Vesterinen: ”Metsiemme osuus jälleenrakennustyössä” (pk.). *Karjalainen*, 24.3.1940.

Tässä päämäärässä metsä-, metalli- ja maatalous olivat kaikki tärkeitä rakennuspalikoita.

Sotaa edeltänyt Aimo Cajanderin johtama hallitus oli jättänyt eropyynnön 30.11.1939.¹²¹ Joulukuun 1939 alussa Risto Ryti oli koonnut uuden sota-ajan hallituksen, jonka tavoitteena oli saada aikaan rauha. Samanaikaisesti Neuvostoliitto kuitenkin tunnusti Suomen hallitukseksi ainoastaan niin sanotun Terijoen hallituksen Neuvostoliiton nukkepääministeri Otto-Wille Kuusisen johtamana.¹²² Tämä pidensi sotatoimia entuudestaan: Neuvostoliitto suostui sodan alkuvaiheissa neuvottelemaan ainoastaan Kuusisen johtaman hallituksen kanssa aina maaliskuun 1940 saakka. Rauhansopimuksen hyväksyttyään Rytin hallitus erosi maaliskuun aikana, ja pääministeriksi noussutta Rytia pyydettiin muodostamaan enemmistöltään kansallista kokoomusta edustava hallitus.¹²³ Uusi hallitus astui virkaan 27. maaliskuuta. Hallituksen kanssa puoluekannan jakanut Karjalainen esitteli uuden hallituksen reportaasissa, jossa pääministeri Rytin sanoja lainaten hallituksen tehtäviksi määriteltiin jälleenrakennustyön saattaminen käyntiin sekä rauhan ja puolueettomuuden määrittely ulkopoliittikan tärkeimmiksi missioiksi.¹²⁴ Kiinnostavaa on, että niin ikään kokoomuslainen Karjalainen ei kommentoinut suuremmin todennäköisesti itselleen mieleistä hallitusta.

Jälleenrakennusta pohtiessa otsikoissa ja uutisoinnissa nousi useasti esille ajatus siitä, että niiden, jotka ovat itse säästyneet sodalta on jaettava niille, jotka ovat kärsineet vahinkoa.¹²⁵ Tätä näkemystä tuki myös Suomen ulkoministeri Väinö Tannerin lausunto Stockholm Tidningeniin annetussa haastattelussa, jossa Tanner totesi hallituksen ohjelmassa olevan aiemmin mainitun jälleenrakennustyön lisäksi muun muassa maareformi ja omaisuuksien ”kertakaikkinen” verotus.¹²⁶

Menetetyn Karjalan siirtoväen kerrottiin toivovan ”saavansa omaa maata, jota viljellen se saisi haudata maahan suuret surunsa”.¹²⁷ Maa-alueita omistuksiltaan

¹²¹ Pohjonen 2016, 16.; Cajanderin hallituksen eropyynnön taustalla oli halu tehdä tilaa ”aiempaa laajapohjaisemmalle” hallitukselle. Juutilainen & Leskinen et al. 2009, 162.

¹²² Juutilainen & Leskinen et al. 2009, 162.

¹²³ Rytia pidettiin parhaana ehdokkaana johtamaan uutta hallitusta. Upton 1965, 68.

¹²⁴ *Karjalainen*, 28.3.1940.

¹²⁵ *Maakansa*, 31.3.1940.

¹²⁶ s.n.: ”Jälleenrakennustyö toteutettava radikaalein ohjelmin.” (artikkeli), *Maakansa*, 31.3.1940.

¹²⁷ *Karjalainen*, 24.3.1940.

siirtolaisille tarjosivat useat yritykset, esimerkiksi Osakeyhtiö Gustaf Cederberg & Co¹²⁸ ja Aktiebolaget Kaukas Fabrik¹²⁹. Maakansassa 20.3.1940 tätä toimea kuvattiin ”oikeaksi aloitteeksi yhtiöiden taholta”.¹³⁰ Karjalainen puolestaan kuvaa 21.3.1940 vastaavan kaltaisia toimia ”kauniiksi lahjoituksiksi”. Poikkeuksellinen kansalais- ja yritysaktivismi näkyi myös muidenkin kuin maa-alueiden luovutuksessa: muun muassa valtio-omisteinen Oy Alkoholiliike Ab luovutti omistuksessaan olleita kartanoita evakoiden väliaikaisasutustarkoituksiin.¹³¹

Maaliskuun loppuun mennessä selvisivät myös karjalaisten sijoituspaikat Suomessa.¹³² Lupauksesta sijoittaa saman kunnan asukkaat samaan lääniin pidettiin kiinni, ja pääsijoituspaikat määräytyivätkin entisen kotipaikkakunnan mukaan. Syksyllä 1939 suoritettujen väestönsiirtojen aiheuttamaa väestön hajaannusta ympäri Suomea pyrittiin korjaamaan toimenpiteillä, joissa saman kunnan asukkaille määrättiin pääsijoituspaikaksi yksi kunta.¹³³

3.3. Utisointi ja mielipiteet maaliskuun viimeisinä päivinä

Rauhansopimuksen solmiminen jätti suomalaiset epävarmuuden tilaan. Huhupuheet jatkuivat vielä sopimuksen julkitulon jälkeenkin, ja ne siirtyivät kuvaamaan pelkoja siitä, onko Neuvostoliitolla vielä enemmän vaatimuksia esitettävänä Suomelle.¹³⁴ Tällaiset huhut kuitenkin leimattiin julkisesti ”ilkeämielisiksi keksinnöiksi”¹³⁵. Tähän syynä voitaneen pitää juuri päättyneen sotatilan ja rauhansopimuksesta aiheutuneen epävarmuuden ylläpitämää sensuuria ja varovaista puhetta vastapuolesta. Neuvostoliitto todennäköisesti seurasi Suomen tiedotusvälineitä, ja suurvaltaan liittyvää uutisointia oli melko arkaa, todennäköisesti jokaista poikittaista sanaa pelkäävää.

Vuonna 1940 pääsiäistä vietettiin kiirastorstista 21. maaliskuuta toiseen pääsiäispäivään 25. maaliskuuta saakka. Utisoinnissa erityisesti tällä aikavälillä

¹²⁸ *Maakansa*, 20.3.1940.

¹²⁹ *Karjalainen*, 21.3.1940

¹³⁰ *Maakansa*, 20.3.1940.

¹³¹ *Karjalainen*, 21.3.1940.

¹³² *Maakansa*, 29.3.1940.

¹³³ Tuomikoski 2010, 56.

¹³⁴ *Karjalainen*, 24.3.1940.

¹³⁵ *Karjalainen*, 24.3.1940.

on havaittavissa Karjalan luovutuksen vertausta ristillä kuolleeseen Kristukseen¹³⁶, ja pitkäperjantain kärsimystä verrataan karjalaisen kansan kärsimykseen odottaen samalla tätä seuraavaa vapautusta, jota verrataan kristinuskon ylösnousemukseen. Esimerkiksi Maakansan pääkirjoituksessa ”Kärsimys – vapautus” 22.3.1940 kuvaa rauhansopimuksen tuoneen karjalaisen kansan ylle pitkäperjantain, jonka pituutta ”emme voi edes aavistaa”. Pääkirjoitus kuitenkin vetoaa lukijoidensa luottavan ”horjumatta siihen, että pitkäperjantain jälkeen tulee pääsiäinen, kärsimyksen jälkeen vapautus ja ylösnousemus”.¹³⁷ Pääsiäiseen liittyvää kirjoittelua voidaan pitää tapana saada esille oma mielipide ”Moskovan pakkorauhan” vaikutuksesta ja sen johdosta annetusta uhrista uskonnollisen kontekstin varjossa.

Suomi ja sen kansa siirtyivät hiljalleen elämään sodan jälkeen. Niin koti- kuin sotarintamalla taistelleille ja haavoittuneille sotainvalideille alettiin tarjoamaan valtion eläkettä, jonka tosin todettiin Karjalaisessa olevan riittämätön elannoksi ja enemmänkin valtion osalta kädenojennus Suomen puolesta taistelleille.¹³⁸ Suomen omien sotatoimien päätyttyä uutisotsikoihin nousi runsaasti vielä muualla Euroopassa jatkuvan toisen maailmansodan sotatapahtumien uutisointi.¹³⁹

Evakkokysymys oli pinnalla edelleen maaliskuun loppuvaiheessa, ja sen lopullinen ratkeaminen jää tutkielmani rajauksen ulkopuolelle. Maalaisliiton eduskuntaryhmän kerrotaan Maakansassa 31.3.1940 ajanut asiaa jättämällä 30. maaliskuuta eduskunnan kansliaan kyselyn, jossa halutaan tietää muun muassa kuinka evakoille hankitaan maatilat, kuinka heidän palaamistaan maalaiselinkeinoon edesautetaan, kuinka entiset kyläyhteisöt pidetään yhdessä ja aikooko valtio korvata sen haltuun tullutta siirto-omaisuutta.¹⁴⁰

Maakansa, joka aiemmin oli julistanut itsensä evakkojen yhteyssiteeksi ja karjalaisten äänitorveksi Suomen maaperällä, ilmoitti ilmestymisensä toistaisesta loppumisesta 31. maaliskuuta.¹⁴¹ Syyksi tälle annettiin yhteyden katkeaminen

¹³⁶ A. P-nen: ”Pitkäperjantai. ”Golgota-uhri” (artikkeli). *Karjalainen*, 21.3.1940.

¹³⁷ s.n. ”Kärsimys – vapaus” (pääkirjoitus). *Maakansa*, 22.3.1940.

¹³⁸ *Karjalainen*, 24.3.1940

¹³⁹ *Karjalainen*, 30.3.1940.

¹⁴⁰ *Maakansa*, 31.3.1940.

¹⁴¹ Iisakki: ”Omasta ja hieman muidenkin asioista” (pakina) *Maakansa*, 31.3.1940. Ks. myös Mikkilä 2008, 72.

suurimpaan osaan lukijakuntaa. Lehden päätoimittaja Lappalainen kuitenkin lupasi, että Maakansa tulee ilmestymään jälleen, kunhan tilanne jälleen tasoittuu.

Loppulause

Maaliskuussa 1940 Suomen kansa kävi läpi erittäin laajan tunneskaalan. Yhden kuukauden aikana kansan mieliala vaihteli niin toiveikkuuden kuin epätoivonkin välillä, mutta kuukauden viimeisten päivien katseet nousivat jälleen katsomaan kohti tulevaisuutta ja kirkkaampaa huomista. Maaliskuun alussa kaikki oli vielä mahdollista ja sota olisi voinut päättyä kunniakkaaseen voittoon – tai ainakin tällainen kuva joukkotiedotusvälineiden kautta kansalle välittyi. Rauhansopimusta seurasivat ristiriitaiset tunnelmat sodan loppumisesta kovaan hintaan. Aseelliset toimet päättyisivät, rintamalla taistelleet pojat, isät ja aviomiehet palaisivat kotiin, mutta kaikki tästä tuleva ilo jäi sekä Pohjois-Karjalan alueen että luovutetun Karjalan alueen väestöllä toissijaiseksi valtaisan muutoksen edessä. Yhtä mieltä rauhansopimuksen tarpeesta ja sotatoimien loppumisen halusta kuitenkin oltiin ainakin valtionhallinnollisella tasolla: tästä kertoo massiivisella äänenemmistöllä 145-3 eduskunnassa hyväksytty rauhansopimus. Tärkeimpänä päämääränä nähtiin sotatoimien saaminen päätökseen ja ihmishenkien uhraamisen lopettaminen rintamalla.

Rauhansopimuksen uutisointi näkyi tutkimassani kahdessa Karjalan alueen lehdessä melko tunnevarittyneenä. Karjalan kuvattiin tulleen silvotuksi ja revityksi irti Suomesta ja karjalaisten ajetuksi julmasti pois kodeistaan ja synnyinmailtaan. Niin Suomen kuin Karjalan osaa suurvallan ja pienen, itsenäisyytensä ylläpidon puolesta taistelevan valtion osaa altavastaajana korostettiin usein. Uutisointi keskittyy varsinkin heti sopimuksen jälkeen kuvaamaan ensisijaisesti Karjalan alueita ja evakkoon joutuneita karjalaisia jättäen pitkälti huomiotta sen, että myös Hangon ja Hankoniemen sekä alueluovutuksiin kuuluneiden pohjoisten alueiden asukkaat joutuivat yhtälailla hylkäämään oman kotiseutunsa vieraan vallan alle.

Maalaisliitto oli karjalaisten keskuudessa suosittu puolue, ja se olikin vuoden 1939 eduskuntavaalien jälkeen leimaantunut karjalaisten puolueeksi. Onkin siis tässä valossa tarkasteltuna ymmärrettävää, miksi puolueen sanomalehti Maakansa (oma evakkotaustansa toki myös huomioiden) koki sydämenasiakseen erityisesti karjalaisten evakoiden äänitorvena toimimisen. Maalaisliiton uutisoitiin ajaneen

karjalaisten evakkojen asiaa eduskunnassa tiedustelemalla muun muassa kyseisen kansanosan elinkeinon jatkumisesta. Kiinnostavaa kuitenkin on, että vaikka Maakansa esiintyi leimallisesti karjalaisena karjalaisten lehtenä, sen uutisointi kattaa laajasti myös muiden luovutettujen alueiden väestöä ja rajamuutoksia. Karjalainen sen sijaan ei tuonut puoluekantaansa kovin selkeästi uutisoinnissa esille: edes kansallisen kokoomuksen muodostama hallitus ei kirvoittanut riemunilmauksia lehden toimittajilta.

On melko yllättävää, kuinka nopeasti sanomalehdistö – ainakin pinnallisesti tarkasteltuna – niin sanotusti kimposi takaisin rauhansopimuksen aiheuttamasta järkytyksestä. Jo rauhansopimuksen julkistamispäivänä julkaistussa uutisoinnissa myöhemmillä sivuilla oli havaittavissa yllättävän arkisiakin asioita, kuten vuokralle tarjottavia asuntoja ja avoimia työpaikkoja. On myönnettävä, että henkilökohtaisesti odotin uutisoinnilta enemmän dramaattisia reaktioita ja suodattamatonta kommentointia rauhansopimuksesta. Syynä reaktiolle voi olla se, että kummassakaan tutkimassani lehdessä ei aikarajauksen sisällä ollut kansan syvien rivien kirjoittamia tekstejä eli mielipiteitä ilmaisevia kirjoituksia satunnaisia päätoimittajien pakinoita lukuun ottamatta. Perusteena tälle oli sotasensuuri: huolimatta vallitsevasta yksimielisyydestä, niin sanotusta talvisodan hengestä, oli tärkeää estää hallitukseen ja viranomaisiin kohdistuva arvostelu. Toimittajilla oli kuitenkin keinoja saada oma mielipiteensä esille esimerkiksi pääkirjoituksissa, jotka kuvasivat tyytymättömyyttä rauhansopimuksen alueluovutuksiin niin suoraan (”Moskovan pakkorauha”) kuin myös epäsuorasti (pääsiäiseen liittyvä kirjoittelu).

Kiinnostavaa on kuitenkin huomata ilmiö, jossa suomalaiset ottivat aiemmin jopa vieraana kansana, heimona, pidetyt karjalaiset omikseen alueluovutusten yhteydessä. Omaa kieltään paikoittain käyttäneet ja melko syrjässä muusta Suomesta asuneet karjalaiset otettiin ainakin pinnallisin puolin osiksi suomalaisia kaupunki- ja kyläyhteisöjä sekä heidän hyvä hoitonsa priorisoitiin. Heidät haluttiin asuttaa itselleen tutunkaltaiseen ympäristöön ja kyläyhteisöt haluttiin pitää yhdessä. Maakansassa, joka toimi omien sanojensa mukaisesti evakoiden välisenä yhdyssiteenä, evakkoihin liittyvä uutisointi tuli henkilökohtaisemmalle tasolle kuin Karjalaisessa, jossa sitä arvioitiin vieraan toimijan näkökulmasta. Jälkimmäiseksi mainitussa sanomalehden levikkialueen asukkaita kehoitettiin toimiin evakoiden

auttamiseksi, kun taas ensimmäiseksi mainittu keskittyi kuvaamaan uudisasuttumista ja antoi ohjeita uuden elämän sekä poikkeustilanteen kanssa toimimiseen.

Aiheeni, tarkemmin määriteltynä välirauhan ja Karjalan alueen ihmiskohtaloiden tutkiminen, mahdollistaa tulevan jatkotutkimuksen, ja olisikin mielenkiintoista koostaa tietoutta siitä, millä lailla evakkomatkan itse kokeneet näkivät tulevaisuuden. Valitettava tosiasia kuitenkin on, että suurin osa evakkomatkan itse kokeneista ovat jo kuolleet, ja tästä syystä tutkimuksessa tulisi käyttää toisen tai jopa kolmannen käden muistitietoa evakoiden lapsilta ja lapsenlapsilta.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painetut lähteet

Karjalainen, 2.3.–30.3.1940

Maakansa, 10.3.–31.3.1940

II Tutkimuskirjallisuus

Enkenberg, Ilkka 2013: *Talvisota päivä päivältä*. Readme.fi, Helsinki.

Jääskeläinen, Aatto 1999: *Painoksia Pohjois-Karjalasta: Karjalatar – Karjalainen 1874-1999, Pohjois-Karjalan kirjapaino oyj 1899-1999*. Pohjois-Karjalan kirjapaino, Joensuu.

Juutilainen, Antti 2009: ”Tiedotustoiminta”. *Talvisodan pikkujättiläinen*, s. 277–288. Toimittajat Antti Juutilainen ja Jari Leskinen. WSOY, Helsinki.

Juutilainen, Antti & Leskinen, Jari et al 2009: ”Suomen kunnian päivät”. *Talvisodan pikkujättiläinen*, s. 156–180. WSOY, Helsinki.

Lehto, Keijo 2006: *Aatteista arkeen: suomalaisten seitsenpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971–2005*. Suomen historian väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

Manninen, Ohto 2009: ”Neuvostoliiton tavoitteet ennen talvisotaa ja sen aikana”. *Talvisodan pikkujättiläinen*, s. 141–153. WSOY, Helsinki.

Mikkilä, Timo 2008: *Sitkeää tekoa: Maakansa-Suomenmaa poliittisilla lehtimarkkinoilla 1908-2008*. Suomenmaan kustannus, Oulu

Perko, Touko 1980: ”Viime sotiemme sensuuri”. *Sensuuri ja sananvapaus Suomessa*, s. 132–146. Toimittaja Pirkko Leino-Kaukiainen. Suomen sanomalehdistön historia -projekti, Helsinki.

Perko, Touko 1988: ”Sanomalehdistö sodan ja säännöstelyn puristuksessa 1939 -1949”. *Suomen lehdistön historia 3: Sanomalehdistö*

sodan murroksesta 1980-luvulle. s. 9–137. Toimittaja Päiviö Tommila. Kustannuskiila Oy, Kuopio.

Pohjonen, Juha 2016: *Sodan ja rauhan rajalla: välirauhan uhrin 1940-1941.* Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Turtola, Matti 2009: ”Katkera rauha ja Suomen ulkopoliittinen asema sodan jälkeen”. *Talvisodan pikkujättiläinen.* s. 843–863. Toimittajat Antti Juutilainen ja Jari Leskinen. WSOY, Helsinki.

Tuomikoski, Pekka 2010: *Talvisota: väestönsiirrot.* AtlasArt, Helsinki.

Upton, Anthony F. 1965: *Välirauha.* Englanninkielinen laitos *Finland in crisis* 1940–1941 ilmestyi vuonna 1964. Vuonna 1964 ilmestyneestä englanninkielisestä laitoksesta suomentanut Sirkka Upton. Kirjayhtymä, Helsinki.

Vuorio, Kaija 2009: *Sanoma, lähettäjä, kulttuuri: lehdistöhistorian tutkimustraditiot Suomessa ja median rakennemuutos.* Suomen historian väitöskirja. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.

III Sanakirjat ja hakuteokset

TEPA-termipankki: erikoisalojen sanastojen ja sanakirjojen kokoelma - Sanastokeskus TSK, Evakko.

<http://www.tsk.fi/tepa/fi/haku/evakko> (Luettu 9.5.2019)

Tieteen termipankki, Talvisota.

<https://tieteentermipankki.fi/wiki/Nimitys:talvisota>

(Luettu 29.3.2019).